

Матеріали

*V Всеукраїнської
науково-практичної
конференції*

**СФЕРА ДІЇ
ТРУДОВОГО ПРАВА
ТА ПРАВА
СОЦІАЛЬНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Однак в Україні забезпечення рівності сторін залежить якраз не лише від рівня врегулювання трудових відносин нормами трудового законодавства, але й від економічної ситуації в країні, рівня професіоналізму працівників та їх бажання вчитися, вдосконалюватися і працювати. Досягнення належної реалізації принципу рівності сторін трудового договору можливе тоді, коли трудове законодавство буде містити соціальні механізми захисту прав та інтересів сторін трудового договору, а також при реальному виконанні приписів такого законодавства. Трудове законодавство повинне не лише передбачити рівноправність, взаємне врахування прав та інтересів сторін трудового договору, а й забезпечити їх належне виконання. Працівник як сторона трудових правовідносин, яка є більш вразливою, повинен користуватись захистом з боку держави, що передбачав би певне обмеження прав та свобод роботодавця на законодавчому рівні з метою захисту прав і законних інтересів працівника. Вважаємо, що ринкова економіка має відобразитися і на рівні правового регулювання трудових відносин. Цьому має сприяти реальність договірною врегулювання та його засад, а не тільки їх проголошення. Трудове право має виступати захисником працівника, але при цьому не обмежувати роботодавця і не чинити йому перешкод у його діяльності. Тобто необхідно встановити і закріпити законодавчо збалансування інтересів як роботодавця, так і працівника.

УДК 349.2: 347.1

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В ПРЕДМЕТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Шишка О. Р.,

*доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін факультету № 4
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
канд. юрид. наук, доцент*

Предмет цивільного права має вирішальне значення для визначення системи права. Розуміння його надає змогу визначити також сферу цивільного права за принципом «свій – чужий»: те, що належить до сфери цивільного права, є «своїм», а те, що ні, – «чужим». Відповідно, цим окреслюються межі цивільного права, а також визначаються завдання, які ним вирішуються. Через

© Шишка О. Р., 2016

предмет визначається не тільки сфера дії норми цивільного права, але й встановлюється, які найбільш значущі відносини підлягають упорядкуванню цією нормою, та в якому напрямку вони повинні «рухатися», визначивши нормою права ідеальну модель поведінки учасників даних суспільних відносин.

Оскільки предмет указує, на що спрямований вплив норм цивільного права, то це надає змогу узагальнити, систематизувати та структурувати норми права, які регулюють певне коло суспільних відносин.

Проблематика співвідношення цивільного і трудового права є постійним приводом для дискусії. Головним питанням, порушення якого налічує вже багато років, є розмежування предметів цих галузей. Підсилюється це і тим, що в науці утворилися три основні теорії (концепції) щодо місця трудових відносин у системі права. Перша полягає в тому, що трудові відносини є частиною предмета цивільного права, а, відповідно, повинні регулюватись цивільним законодавством. Друга теорія виходить із того, що трудові відносини утворюють самостійну галузь права і мають регулюватись, відповідно, законодавством про працю. Третя полягає в складності характеру трудових відносин як неоднорідних, а, відповідно, їх регулювання здійснюється на міжгалузевому рівні відповідним законодавством.

З огляду на неоднорідність предмета трудового права¹ вбачається, що у позитивному праві закладено дві концепції шляхом їх поєднання, та полягає у тому, що система неоднорідних трудових відносин утворює самостійну галузь права, а деякі з них мають комплексний характер.

Для встановлення того, чи є певні трудові відносини частиною предмета регулювання цивільним законодавством України, слід встановити систему відносин, що регулюються цивільним законодавством України. Для цього спочатку слід проаналізувати ст. 1 ЦК України. З огляду на підхід законодавця критерієм належності до предмета регулювання цивільним законодавством України є, для одних відносин, наявність необхідних та достатніх ознак, для інших – пряма вказівка закону.

---

¹ Іншин М. Сучасне бачення предмета трудового права України / М. Іншин, В. Щербина // Приватне право. – 2013. – № 1. – С. 201–209; Сулейменов М. Право как система : монографія / М. Сулейменов. – Алматы : Запгер, 2011. – С. 184; Советское трудовое право / под ред. О. В. Смирнова. – М. : Профиздат, 1991. — 367 с.

Зокрема, ч. 1 ст. 1 ЦК України встановлено, що цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Цим положенням не тільки закріплена якісно відмінна група суспільних відносин, іменована «цивільні відносини», але й встановлені ознаки, за якими вона визначається: юридична рівність, вільне волевиявлення, майнова самостійність їх учасників. Усі перелічені ознаки в їх сукупності є легалізацією природних властивостей тих відносин, що регулюються цивільним законодавством України. Це вказує й на те, що відносини, які не мають таких ознак, не підпадають під сферу регулювання цивільним законодавством України, якщо інше не встановлено законом.

Проте наявність указаних ознак, що характеризують певні відносини як цивільні, є необхідною умовою, але не достатньою. У більш розгорнутому вигляді цивільними є лише ті відносини: 1) які засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК України); 2) які за своїм характером є особистими немайновими та майновими (ч. 1 ст. 1 ЦК України); 3) учасниками яких є особи (фізичні та юридичні особи) та/або суб'єкти публічного права (держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права) - ст. 2 ЦК України; 4) які виникли з підстав, встановлених ст. 11 ЦК України; 5) які виникають з приводу матеріальних та нематеріальних благ, що визначені ст. 177 ЦК України.

Слід відзначити і той факт, що цивільні відносини як невід'ємна складова предмета цивільного права визначаються не тільки через критерії, які визначені та встановлені актами цивільного законодавства, але й через систему тих відносин, які не є цивільними, але у випадках, встановлених законом, допускаються до врегулювання відповідними джерелами цивільного права. Зокрема, не є цивільними, але такими, які у випадках, встановлених законом, допускаються до врегулювання відповідними джерелами цивільного права, є: 1) майнові відносини, які засновані на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні (ч. 2 ст. 1 ЦК України); 2) податкові, бюджетні відносини, майнового та/або немайнового характеру (ч. 2 ст. 1 ЦК України); 3) відносини (відповідно, майнові та/або немайнові), які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також

трудові та сімейні відносини (ч. 1 ст. 9 ЦК України); 4) майнові відносини у сфері господарювання (ч. 2 ст. 9 ЦК України); 5) інші публічні відносини, які у випадках, встановлених власною системою законодавства, допускаються до врегулювання ЦК України або іншими актами цивільного законодавства України. Наприклад, такими є кримінальні відносини¹.

З вищенаведеного можна допустити твердження, з урахуванням ст. 1 та ст. 9 ЦК України, що ті відносини, які за своєю природою не є цивільними (відносини, які засновані на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, податкові, бюджетні, трудові, сімейні відносини, відносини у сфері господарювання тощо), але до їх врегулювання застосовуються відповідні положення цивільного законодавства України, то їх слід йменувати «нецивільними відносинами»². Це пояснюється тим, що характер таких відносин не дає змогу казати про їх виключну чистоту та віднесення їх до відповідних суспільних відносин, які є цивільними згідно з чинним законодавством. Відповідно, законодавець, вирішуючи проблему неповноти правового регулювання відносин, які не є цивільними, застосовує засоби, способи та форми регулювання, що характерні для цивільних відносин. Цим, як бачиться, посилюється важливість цивільного права, порівняно з іншими галузями права або законодавства, яке у випадках, встановлених законом, регулює майнові та/або немайнові відносини, які належать до нецивільних.

Тобто цивільні відносини за ЦК України, як і нецивільні відносини, належать до відносин, що регулюються цивільним законодавством України. Відповідно, відносини, що регулюються цивільним законодавством України (ст. 1 ЦК України), - це система цивільних відносин (ч. 1 ст. 1 ЦК України) та нецивільних відносин (ч. 2 ст. 1 та ст. 9 ЦК України), а їх сукупність і становить зміст предмета цивільного права.

---

¹ Див. більш детально: Шишка О. Р. Відносини, що регулюються цивільним законодавством України / О. Р. Шишка // Приватне право і підприємництво. – 2016. – Вип. 15. – С. 86–90; Шишка О. Р. Відносини, що регулюються цивільним законодавством України / О. Р. Шишка // Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 27 лют. 2015 р.). – Х. : Право, 2015. – С. 202–206.

² Застосовуються методи дихотомії та від протилежного.

В цьому сенсі певні трудові відносини є частиною предмета цивільного права як нецивільні відносини.

Слід звернути увагу на те, що нецивільні відносини в цивільному законодавстві України – це частина тих суспільних відносин, які мають комплексний характер, оскільки їх регулювання здійснюється не тільки актами відповідної галузі законодавства, але й додаткове врегулювання відповідними актами цивільного законодавства у випадках, встановлених законом, для забезпечення їх цілісного та повного регулювання.

Для таких нецивільних відносин немає й значення, чи мають учасники цих відносин статус юридичної особи, фізичної особи або статус суб'єкта публічного права (у розумінні ст. 2 ЦК України), оскільки для регулювання цивільним законодавством України така вимога висувається лише до цивільних відносин. Тобто, наприклад, учасник трудових відносин хоча і може мати статус фізичної або юридичної особи, але така властивість не має значення для врегулювання актами цивільного законодавства України. Також для цих відносин не має значення, чи засновані вони на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, оскільки головними критеріями їх додаткового врегулювання цивільним законодавством є: 1) пряма вказівка закону; 2) неврегульованість власною системою актів законодавства; 3) передбачені законом особливості регулювання певних відносин ЦК України (для відносин у сфері господарювання).

Якщо говорити про трудові відносини, то головним критерієм їх додаткового врегулювання цивільним законодавством є їх неврегульованість власною системою актів законодавства. Врегулювання певної групи трудових відносин як майнового, та і немайнового характеру здійснюється виключно положеннями ЦК України.

Тому слід констатувати, що до певних трудових відносин як нецивільних відносин застосовується метод аналогії (зовнішньої або міжгалузевої аналогії) правового регулювання, що є проявом реалізації завдання повного (цілісного) регулювання суспільних відносин. При цьому міжгалузева аналогія в цивільному законодавстві України – це шлях врегулювання частини тих нецивільних відносин, які не повною мірою регулюються актами належного їм законодавства, але у випадках, встановлених законом, допускаються до врегулювання відповідним цивільним законодавством України, як би цивільних відносин. До врегулювання допускаються лише ті нецивільні відносини, які є однорідними

(чистими) за своїм змістом. Відповідно, врегулюванню цивільним законодавством України підлягають або нецивільні майнові відносини, або, відповідно, нецивільні немайнові відносини.

Випадками, за якими певні трудові відносини піддаються регулюванню ЦК України, є: відносини, що виникають з трудового договору; зобов'язання із заподіяння шкоди, заподіяної життю і здоров'ю працівника, у зв'язку із виконанням ним своїх трудових обов'язків; відносини страхування цивільно-правової відповідальності за заподіяння шкоди життю і здоров'ю працівника при виконанні останнім своїх трудових обов'язків тощо.

Відповідно, слід констатувати, що трудові відносини, які потребують врегулювання ЦК України, у випадках, встановлених законом, є складовою предмета цивільного права як нецивільні відносини.

УДК 349.2:321.11

СІМЕЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Яригіна Є. П.,
асистент кафедри трудового права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
канд. юрид. наук

Державну сімейну політику можна визначити як заходи держави та інших суб'єктів політики, спрямовані на утвердження чи зміну сімейних відносин, сім'ї як соціального феномену і які обумовлені політичною ідеологією щодо сімейних цінностей. Сімейна політика соціальної держави – це політика, спрямована на формування сприятливого політичного, соціально-культурного та економічного середовища для життєдіяльності сім'ї, створення необхідних умов для її функціонування та успішного виконання соціально значущих функцій, добробут, укріплення і розвиток сім'ї як важливого соціального інституту суспільства та основи стабільності політичної системи. В основі такого визначення лежать такі вихідні принципи: сім'я є найважливішим соціальним інститутом; держава повинна допомагати сім'ї; державна сімейна політика є комплексною системою.

Основи формування та пріоритети державної сімейної політики в Україні визначені, в першу чергу, в Конституції України, у визнаному нашою державою міжнародному законодавстві і таких нормативних актах, як Сімейний кодекс

Шишка О. Р. Трудові відносини в предметі цивільно-правового регулювання /О. Р. Шишка // Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення : матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 жовтня 2016 р.) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2016. – С.263-268.